

کتابخانه

بغیا
زنگنه

پایان

شوشگاه علوم و فنون

رتال جامع علوم است

نقش، جایگاه و تأثیر زبان و ادبیات فارسی در گرجستان

حسن عسگری*

ژوهرشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

مقدمه و پیشینه

پیشینه و سابقه حضور و نفوذ زبان و ادبیات فارسی در گرجستان را باید از اوایل قرن ۲۰ و به عبارتی دقیق‌تر، از زمان انقلاب ۱۹۱۷ روسیه جستجو نمود. هر چند در سال ۱۹۳۹ برای اولین بار، کرسی زبان و ادبیات فارسی به طور رسمی در دانشگاه دولتی و مهم تفلیس تأسیس و فعالیت آن آغاز شد؛ اما از زمان تأسیس دانشگاه تفلیس، یعنی ۱۹۱۸ در این دانشگاه زبان فارسی تدریس می‌شده است. یکی از اساتید و ایران‌شناسان زبان فارسی در گرجستان معتقد است که ترجمه آثار ادبیات ایرانی و فارسی به زبان گرجی، از قرن ۱۲ م. آغاز گردید؛ اما این بدان معنا نیست که اجداد ما پیش از این تاریخ، با ادبیات فارسی آشنایی نداشته‌اند. تاریخ، شواهد

بسیاری دال بر آشنایی گرجیان با ادبیات غنی فارسی پیش از قرن ۱۲ م. دارد، ولی اشاره به این قرن به عنوان مبدأ، از آنجا ناشی می‌گردد که نمونه‌های ترجمه آثار ادبی ایران به زبان گرجی، از این زمان به بعد باقی مانده و به ثبت رسیده است. نمونه‌ای از این آثار، ترجمه ویس و رامین اثر فخرالدین اسعد گرگانی است.

***

گرجستان به علت دارا بودن موقعیت خاص جغرافیایی و جغرافیایی - سیاسی خود در طی اعصار متمادی، عرصه کشمکش‌ها و رقابت دولت‌های قدرتمند و به عنوان یکی از معدود کشورهای پیوسته در معرض داد و ستد فکری و فرهنگی شرق و غرب بوده و به نظر می‌رسد بیشتر از شرق و ادبیات و هنر و علم و معماری و ... آن الهام گرفته است. حوزه گستره زبان فارسی، تاریخ و فرهنگ اقوام ایرانی در خاورشناسی گرجی به همین دلیل بسیار وسیع و رشته زبان و ادبیات فارسی و تاریخ ایران در دانشگاه‌های این کشور از جایگاه برجسته‌ای برخوردار است.

جالب توجه است که علاوه بر وجود رشته زبان و ادبیات فارسی، رشته‌های دیگری نظیر تاریخ ایران نیز در دانشگاه‌های این کشور تدریس می‌شود که دانشجویان الزاماً در طول مدت تحصیل با زبان و ادبیات فارسی آشنا می‌شوند و بخشی از دروس آموزشی آنها به زبان فارسی اختصاص دارد و جالب‌تر این که در میان همین رشته تاریخ ایران، ایران‌شناسی به منصف ظهور رسیده‌اند که چنانچه اغراق نباشد از افراد نخبه و برجسته و کم‌نظیر و از ایران‌شناسان معروف و مشهور هستند، که از آن جمله می‌توان به پروفیسور گوته تیشویلی^۱، ادیب و دانشمند عالیقدر و مترجم کتب و اشعار شاعران ایرانی و پروفیسور ماگالی تودوآ^۲، ایران‌شناس و محقق برجسته و پروفیسور جمشید گونیاشویلی^۳، سفیر سابق گرجستان در تهران و رئیس انجمن علمی و ادبی ایران و گرجستان و همسر و دختر ایشان اشاره نمود.

جایگاه زبان و ادبیات فارسی در نظام آموزشی گرجستان

به دنبال تأسیس دانشگاه دولتی تفلیس در ۱۹۱۸، آموزش زبان فارسی، به نقل از یکی از ایران‌شناسان و فارسی‌زبانان مشهور گرجی، یک سال بعد آغاز گردید و به تدریج توسعه و گسترش یافت. در ۱۹۴۵ گروه زبان فارسی در دانشکده خاورشناسی و سپس اتاق ایران در ۱۳۸۲ در این دانشگاه تأسیس گردید. این دانشگاه دارای دو گروه

ایران‌شناسی و زبان فارسی و حتی گروه تاریخ خاورمیانه می‌باشد. گروه زبان فارسی در دانشگاه کوتائسی در ۱۹۹۲ و کرسی ایران‌شناسی در دانشگاه تربیت معلم در ۱۹۹۳ تأسیس شد. در این دانشگاه‌ها زبان فارسی - کلاسیک و محاوره‌ای - تاریخ ادبیات فارسی، علم بدیع، فولکلور ایران، گرامر تطبیقی زبان‌های ایرانی و فارسی کهن تدریس می‌گردد. در هر سه دانشگاه تدریس زبان فارسی در هر سه مقطع کارشناسی، ارشد و دکتری برقرار است، ضمناً در انستیتو آسیا و آفریقا هم اتاق ایران و کتابخانه فارسی دایر است و زبان و ادبیات فارسی، تاریخ و فرهنگ ایران و روابط فرهنگی ایران و گرجستان تدریس می‌شود. علاوه بر دانشگاه‌های فوق، انستیتو شرق‌شناسی، دانشکده علوم سیاسی آکادمی علوم گرجستان و مدارس شماره ۱ و ۱۳۰ تفلیس نیز در خصوص زبان و ادبیات فارسی فعال هستند. همانگونه که اشاره گردید این امر به سال‌های اخیر برنمی‌گردد، بلکه بیش از نیم قرن است که زبان فارسی در این کشور جایگاه و نفوذ دارد و جای خوشبختی و مایه افتخار و مباهات برای تاریخ کهن ایران و ایرانیان است.

زبان و ادبیات فارسی و همچنین تاریخ ایران و ایران‌شناسی از جایگاه خوب و مناسبی در دانشگاه‌ها، مؤسسات و نهادها و همچنین مراکز آموزشی گرجستان برخوردار است، هر چند با این سابقه و پیشینه، این جایگاه می‌تواند به سطح بسیار بهتر و مطلوب‌تر ارتقا یابد و منشأ تحول بیشتر در روابط دو کشور گردد.

خوشبختانه با کمک سفارت جمهوری اسلامی ایران در تفلیس، به منظور توسعه و ارتقای سطح و کیفیت و حتی کمیت جایگاه زبان و ادبیات فارسی، این مراکز و مؤسسات آموزشی، به استثنای مدارس فوق، با تجهیزاتی نظیر ماهواره، کامپیوتر و تجهیزات جانبی، چاپگر رنگی، ویدیو، نرم‌افزارهای زبان فارسی، وسایل صوتی و تصویری، تلویزیون، رسیور، ماهواره دیجیتال، لوح‌های شاهنامه و سعدی و دیگر شعرای معروف و مشهور ایرانی، کتب آموزشی و غیر آموزشی، به ویژه در زمینه ادبیات فارسی و رمان و کتب مربوط به شاعران ایرانی به زبان‌های فارسی و روسی، سی‌دی‌های آموزشی و غیره مجهز شده‌اند. شایان ذکر است که به دلیل تغییر سیاست‌های آموزشی دولت گرجستان در سال اخیر، تدریس زبان فارسی در مدارس شماره ۱ و ۱۳۰ در آستانه تعطیلی قرار گرفته بود که با حمایت نمایندگی جمهوری اسلامی ایران در تفلیس و با تجهیز نسبی آنها، با تعمیر اساسی دو اتاق از مدرسه ۱۳۰ و

رنگ آمیزی اتاق‌ها و راهروها و اهداء ميز و نیمکت مورد لزوم و کتب آموزشی و همچنین اهداء تسهیلات مشابه به مدرسه ۱، دوره آموزش زبان فارسی از مبتدی تا پیشرفته در سال جاری نیز ادامه یافت و برای سال آتی تحصیلی باید از بعد مالی نیز حمایت گردد.

تعمیق آموزش زبان و ادبیات فارسی و ایران‌شناسی در گرجستان و استقبال پرشور اساتید و محققان و دانشجویان از این اتاق‌ها، انگیزه لازم را برای این نمایندگی جهت تجهیز آنها ایجاد نموده که به یاری خداوند متعال به نظر می‌رسد گام‌های مثبتی در این زمینه برداشته شده و ارتباط نمایندگی با این مراکز بیش از پیش نزدیک‌تر و عجین‌تر و عمیق‌تر شده است. ۴

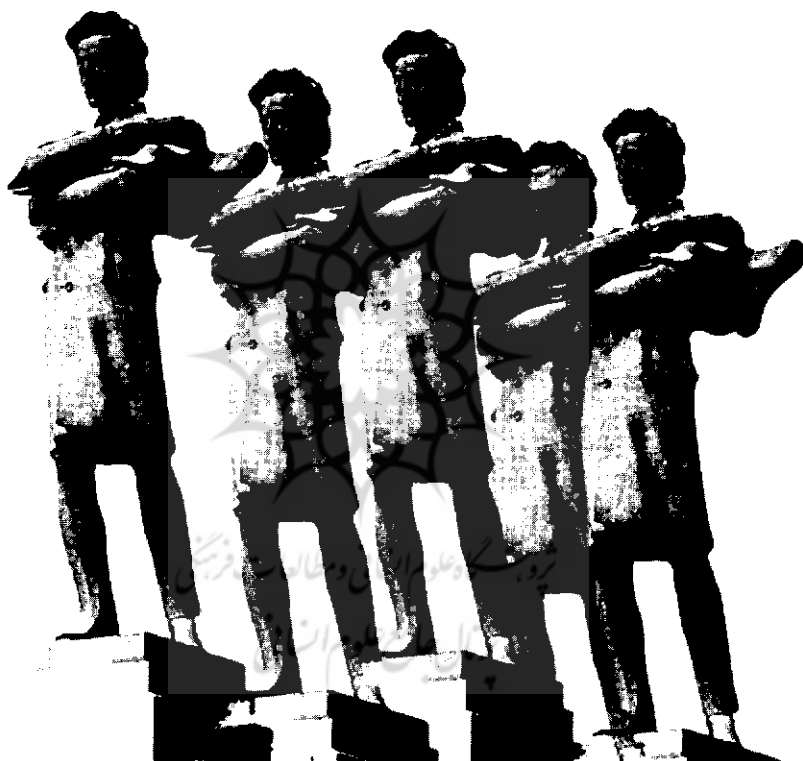
مراکز آموزش زبان و ادبیات فارسی و ایران‌شناسی در گرجستان

مهم‌ترین مراکز و دانشگاه‌های گرجستان که زبان و ادبیات فارسی و تاریخ ایران در آن تدریس می‌گردد به شرح ذیل می‌باشد:

دانشگاه دولتی تفلیس

دانشگاه دولتی تفلیس^۵، نه تنها به عنوان نخستین و مهم‌ترین مرکز آموزش عالی قفقاز و پایه‌گذار علوم جدید، بلکه به عنوان اولین و مشهورترین مرکز آموزش زبان فارسی و مطالعات ایران‌شناسی در سال ۱۹۱۸ تأسیس شد. این دانشگاه دارای دو کرسی ایران‌شناسی، کرسی زبان و ادبیات فارسی و کرسی تاریخ خاورمیانه در دانشکده‌های ادبیات و دانشکده خاورشناسی می‌باشد. از ابتدای تأسیس این دانشگاه، زبان فارسی و مسائل ایران‌شناسی در آن تدریس می‌شود. از ۱۹۱۸، یعنی از ابتدای افتتاح دانشگاه تفلیس، زبان فارسی در دانشکده ادبیات آن تدریس می‌شده است، ولی رسماً از ۱۹۳۹ فعالیت خود را آغاز کرد. با توجه به افزایش علاقه جامعه گرجستان به کشورهای مشرق زمین، به ویژه همسایگان خود، از آن جمله ایران، ترکیه، ارمنستان و غیره و به منظور گسترش مطالعات در زمینه فرهنگ و تاریخ کشورهای شرقی؛ دانشکده خاورشناسی در ۱۹۴۵ دایر گردید. این دانشکده، دارای دو دپارتمان می‌باشد. یکی دپارتمان زبان و ادبیات فارسی که از همان سال تأسیس دانشکده فعالیت خود را آغاز کرد و دارای کرسی زبان و ادبیات فارسی است. دیگری دپارتمان تاریخ که دارای

کرسی تاریخ خاور نزدیک و میانه است که خود به سه گروه تقسیم می‌گردد که یکی از آنها به نام گروه تاریخ ایران که زبان فارسی هم در آن تدریس می‌شود فعال است. شایان ذکر است که از همان ابتدا، دانشکده خاورشناسی دانشگاه تفلیس، به عنوان بهترین مرکز زبان‌های شرقی و تحقیقات علمی مربوط در سراسر شوروی سابق به شمار می‌رفت. به هر حال از آغاز تأسیس این دانشکده، دانشجویان فراوانی در مقاطع مختلف لیسانس، فوق لیسانس و دکتری فارغ‌التحصیل شده‌اند. بالغ بر ۱۵ استاد برجسته در این دانشگاه مشغول تدریس زبان فارسی و تاریخ ایران هستند از جمله: گوخاریا، جمشید

گیونیشویلی، لیل توشیشویلی، نمادی بارتایا، لایلا ژورژولیان، نیکولای ناخوتسریشویلی، داویت کالتسیادزه، مانانا گاباشویلی، ته‌آ آشورغایا، نونا دارساوлідزه، مانانا کواچادزه، مزیا بورجانادزه، مارینه آکسیدزه، کتوان مگرلیشویلی، تامتا پارولوا.

دانشگاه تربیت معلم تفلیس

دانشکده زبان و ادبیات دانشگاه تربیت معلم در ۱۹۹۱ تأسیس گردید. در این

دانشکده سه دپارتمان زبان فارسی و تاریخ ایران، زبان ترکی و زبان عربی فعال هستند. از همان اوان تأسیس، کرسی زبان‌های شرقی در دانشکده ادبیات افتتاح گردید. عمده مدرسین مدارس تفلیس از تربیت یافتگان این دانشگاه می‌باشند.

انستیتو شرق‌شناسی (خاورشناسی)

این انستیتو در ۱۹۶۰ تأسیس شد. در این انستیتو انجام تحقیقات علمی و تدریس در زمینه‌های مختلف از جمله زبان و ادبیات فارسی، تاریخ و فرهنگ ایران، تاریخ روابط ایران و گرجستان و تاریخ ادبی ایران و گرجستان مورد توجه خاص می‌باشد. به عبارت دیگر این انستیتو به عنوان مرکز اصلی تحقیقات علمی در زمینه خاورشناسی مشهور است. بالغ بر ۱۰ سال است که اتاق ایران نیز در آن افتتاح شده است. از ویژگی‌های این مرکز، انجام تحقیقات و پژوهش در بخش زبان‌های هندو- ایرانی شامل زبان قدیم، پهلوی و معاصر، تاریخ قرون وسطی خاور نزدیک و خاورمیانه، بخش زبان و ادبیات فارسی، بخش تاریخ قرون وسطی کشورهای خاور نزدیک و میانه، بخش تاریخ جدید و معاصر کشورهای خاور نزدیک و میانه می‌باشد که تألیف فرهنگ لغت فارسی به گرجی در دو مجلد با حدود ۶۰ هزار کلمه و ضمیمه مفصل در خصوص دستور ادبیات فارسی و همچنین لغت نامه‌ای پیرامون اسلام از جمله فعالیت‌های برجسته این بخش است که در سال ۱۹۹۹ منتشر گردید. ضمناً دوره فوق لیسانس هم در این انستیتو با گزینش بهترین افراد در مقطع لیسانس دایر و فعال است. شایان ذکر است که انستیتو شرق‌شناسی، آسیا و آفریقا و نسخ خطی از جمله شعبه‌های زبان و ادبیات آکادمی علوم گرجستان می‌باشد. آکادمی علوم گرجستان دارای شش شعبه یا دانشکده کلی علمی و تحقیقی به نام‌های زبان و ادبیات، علوم اجتماعی، کشاورزی، مکانیکی علمی و ماشین‌سازی، علوم زمین و ریاضیات و فیزیک تقسیم شده است که در مجموع بالغ بر ۴۹ انستیتوی فعال دارد.

انستیتوی آسیا و آفریقای تفلیس

این مرکز در ۱۹۹۱ و تحت مجموعه انستیتو خاورشناسی آکادمی علوم گرجستان با هدف تمرکز بیشتر به موضوع آموزش تأسیس گردید. این انستیتو دارای دو دانشکده، به نام‌های دانشکده زبان‌ها و فرهنگ شرقی و دانشکده تاریخ‌شناسی و روابط بین‌المللی می‌باشد که در این انستیتو زبان و ادبیات فارسی، تاریخ و فرهنگ ایران، روابط فرهنگی گرجستان و ایران، ادبیات فارسی کهن و کلاسیک و معاصر فارسی، جغرافیای ایران و

تاریخ و فرهنگ آن و زبان فارسی قدیم و پهلوی تدریس می‌گردد. اتاق ایران و کتابخانه فارسی در این انستیتو دائر است.

دانشکده تربیت معلم کوتائیسی

این دانشکده زیر نظر دانشگاه دولتی کوتائیسی در ۱۹۳۳ تأسیس گردید. در دانشگاه کوتائیسی نه دانشکده در قالب ۴۱ کرسی فعال است که دانشکده زبان و ادبیات از جمله آنهاست که در ۱۹۹۰ تأسیس گردید. با تأسیس این دانشکده، کرسی زبان‌های شرقی هم همزمان تأسیس و تدریس زبان فارسی هم در این دانشکده از ۱۹۹۱ آغاز گردید. کرسی زبان‌های ترکی و عربی هم در این دانشکده دایر است. در ۱۹۹۶ اتاق ایران هم با تلاش نمایندگی در آن دانشکده دائر گردید و حتی در ۱۹۹۷ رشته تاریخ ایران هم با ظرفیت ۱۰ دانشجو فعالیت خود را آغاز نمود.

انستیتو نسخ خطی کلکیدزه و زبان فارسی

انستیتو نسخ خطی کلکیدزه یکی از مراکز مهم تاریخی منطقه در حفظ و نگهداری کتب خطی و تاریخی جهان از جمله کتب فارسی و مذهبی می‌باشد. جالب است که در این انستیتو بالغ بر ۴۰۰۰ نسخ خطی فارسی و عربی (۲۶۰۰ نسخه خطی فارسی) به علاوه ۶۰۰ فرامین نگهداری می‌شود که خزانه علمی بسیار با ارزشی برای کشورمان و زبان فارسی می‌باشد. حدود ۶۰۰ کتاب خطی عربی هم در آن نگهداری می‌شود. اضافه می‌گردد که یکی از محققین ایرانی با تحقیق فراوان و با مساعدت سفارت جمهوری اسلامی ایران در تفلیس توانسته است تمام این نسخ را فهرست‌برداری نماید و در قالب دو جلد کتاب به نام «فهرست تفصیلی نسخ خط فارسی انستیتو کلکیدزه تفلیس» به چاپ برساند و جلد سوم آن هم در دست تهیه و چاپ می‌باشد. این کتاب با ارزش توسط مرکز اسناد و خدمات پژوهشی وزارت امور خارجه به چاپ رسیده است.

دانشکده فلسفه و ادبیات و زبان‌های خارجی تفلیس زیر نظر آکادمی علوم

دانشکده مزبور، توسط یکی از مبلغین کشورمان به دنبال بسته شدن مدارس علوم دینی آذربایجان در ۱۹۹۲ تأسیس و راه‌اندازی گردید. ساختمان دانشکده فلسفه و الهیات، با داشتن چهار کلاس ۲۵ نفری و یک سالن اجتماعات ظرفیت ۱۰۰ دانشجو را دارا است. این دانشکده در سال تحصیلی ۸۱ و ۸۲ به تعداد ۲۹ نفر دانشجو پذیرش

داشته است و این روند نیز در سال‌های ۸۳ و ۸۴ ادامه داشته و روبه گسترش بوده است.

مدرسه شماره ۱

مدرسه شماره یک تفلیس از قدیمی‌ترین و معتبرترین مدارس این شهر با قدمت ۲۰۰ ساله و به عبارتی مجهزترین و مجلل‌ترین مدرسه در گرجستان می‌باشد که زبان فارسی در آن تدریس می‌گردد. در این مدرسه زبان انگلیسی به عنوان زبان دوم برای همه دانش‌آموزان و زبان‌های خارجی دیگر به تناسب در گروه‌های دانش‌آموزی تدریس می‌گردد. از ۱۹۷۷ زبان فارسی به عنوان یکی از زبان‌های اختیاری در این مدرسه تأسیس و آغاز به کار نمود. مدرسه مزبور تقریباً هر ساله بالغ بر ۱۸۰۰ تا ۱۹۰۰ دانش‌آموز دارد که در اوایل تا حدود ۳۰۰ دانش‌آموز، هر هفته به مدت سه ساعت، به فراگیری زبان فارسی، با حدود شش معلم اشتغال داشتند که این تعداد اکنون کاهش یافته است و در حال حاضر چهار معلم در این امر مشغول هستند. در ۱۹۹۲ طی حکم رئیس جمهور وقت گرجستان، به منظور ارتقای سطح آموزش زبان‌های شرقی در مدارس گرجستان، زبان فارسی جزء مواد اصلی درسی دانش‌آموزان چند مدرسه تفلیس قرار گرفت. در مدرسه شماره ۱ تفلیس زبان فارسی از کلاس سوم ابتدایی تا ۱۱ تدریس می‌شد و اخیراً تا سال دهم ادامه می‌یابد.

مدرسه شماره ۱ بهترین مدرسه در گرجستان می‌باشد که فرزندان مقامات عمدتاً در آن تحصیل می‌نمایند و برخی از آنها از جمله فرزند وزیر امور خارجه سابق گرجستان زبان فارسی را در همین مدرسه آموخته است و بسیاری از دانشجویان فارغ‌التحصیل و کنونی دانشگاه‌ها که رشته زبان و ادبیات فارسی را در مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد و دکتری تحصیل می‌نمایند در همین مدرسه آموزش دیده‌اند.

مدرسه شماره ۱۳۰

علاوه بر مدرسه شماره یک، مدرسه شماره ۱۳۰ تفلیس نیز در امر آموزش زبان فارسی فعال است. این مدرسه از ۱۹۹۹ فعال گردید. هر چند سابقه و حجم و گستره این مدرسه به مدرسه شماره یک نمی‌رسد، ولی نقش به‌سزایی در این مسیر ایفا کرده است. تدریس زبان فارسی در این مدرسه از سال دوم ابتدایی آغاز می‌گردد و تا سال هفتم ادامه می‌یابد. سه معلم زبان فارسی و حدود ۵۰ دانش‌آموز در آن، سالانه مشغول تدریس و تحصیل زبان فارسی هستند که با حمایت‌های نمایندگی سفارت ایران، پذیرش سال جاری این مدرسه به ۱۵۰ نفر رسیده است.

گسترش زبان فارسی در قالب خصوصی و مردمی

مبلغین مذهبی ایرانی نیز آموزش زبان و ادبیات فارسی را بنیان اصلی آموزش های دینی خود قرار داده و تا حد زیادی نیز موفق بوده اند. مدارس و مراکز مذهبی که در آنها زبان فارسی آموزش داده می شود عبارتند از:

● مؤسسه فرهنگی ارمغان

● مدرسه امیرالمؤمنین

● مدرسه امام رضا (ع)

● مؤسس آموزش مکاتبه ای راه حق

هدف این مراکز ترویج فرهنگ اسلامی و آموزش زبان فارسی است. در دو مدرسه فوق در شهرهای تفلیس و مارنئولی زبان و ادبیات فارسی، روخوانی قرآن و معارف اسلامی آموزش داده می شود و در دو مؤسسه اخیر هم فراگیران با همین هدف، ولی با ارسال کتب به طور غیر حضوری، آموزش های لازم را می بینند که تاکنون بیش از ۱۰۰۰ نفر آموزش دیده و گواهینامه دریافت کرده اند.

«از دیار آشنا» راهی به سوی تقویت زبان فارسی و فرهنگ ایرانی

«از دیار آشنا» مجموعه مقالات منتخبی است که به همت سفارت جمهوری اسلامی ایران در تفلیس و با همکاری برخی اساتید برجسته زبان فارسی و همچنین انجمن ادبی و علمی ایران و گرجستان، با برگزاری مسابقه مقاله نویسی در سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی (۲۲ بهمن) هر سال به چاپ می رسد. در این مجموعه، دانشجویان لیسانس، فوق لیسانس و دکتری با ارائه مقالات خود در خصوص ایران، انقلاب اسلامی و زبان فارسی و روابط دو کشور، به ویژه در بُعد فرهنگی و ادبی، به دیدگاه های خود می پردازند. تهیه و چاپ این مجموعه عامل پیوندی میان سفارت با فارسی زبانان و ایران شناسان جوان است و به خوبی از آن استقبال می شود. جهت آگاهی بیشتر از نوع و سبک مقالات به چند نمونه از عناوین آن اشاره می شود: برگزاری مراسم فاجعه کربلا در تفلیس قدیم، نقش تعزیه در فرهنگ ایران، صفحه جدید در روابط فرهنگی ایران و گرجستان، آداب و معاشرت ایرانی، جای نام های فارسی تفلیس در قرن ۱۵، ترجمه های گرجی شاهنامه، چرا زبان فارسی را دوست دارم، ترجمه آثار شعرای مشهور نظیر فردوسی، سعدی، سهراب سپهری و غیره، نقش

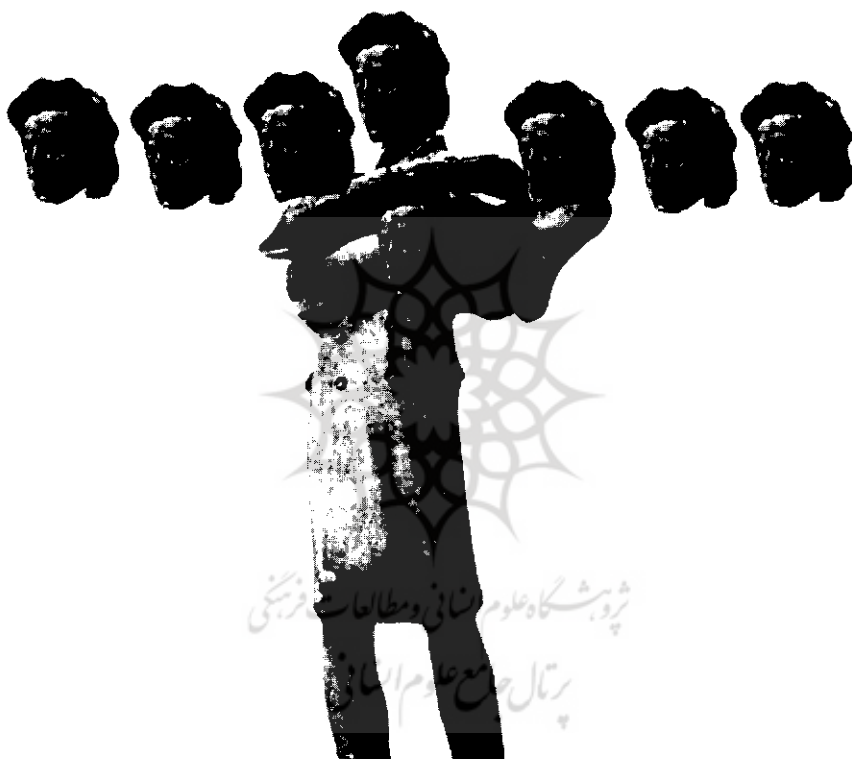
ایران و گرجستان در گفتگوی تمدن‌ها، شاعره‌های ایرانی، پیام امام خمینی به گورباچف، تاریخ روابط ادبی گرجی و فارسی، در خانه خاتمی، تاریخچه ترجمه‌های قرآن کریم، پژوهشی کوتاه درباره شعر انقلاب اسلامی، گرجی‌های فریدون شهری.

ترجمه آثار زبان و ادبیات فارسی در گرجستان

علاوه بر آموزش زبان و ادبیات فارسی در دانشگاه‌ها، مدارس و مؤسسات آموزشی، ترجمه آثار زبان و ادبیات فارسی و علی‌الخصوص شعرای مشهور ایرانی از دیگر فعالیت‌های اساتید برجسته، تاریخ‌شناسان و ایران‌شناسان در گرجستان می‌باشد که به دلیل برجستگی کار جای تأمل فراوان دارد. البته اساتید برجسته گرجی، علاوه بر ترجمه، تألیفاتی نیز در قالب کتاب، در بُعد روابط ادبی و فرهنگی ایران و گرجستان نگاشته‌اند که برجستگی کار را بیشتر می‌نماید.^۶ بی‌شک ذکر فهرست آثار ترجمه شده به زبان گرجی و بعضاً تألیف، بسیار مطول بوده و نیازمند یک تحقیق جامع است که از حوصله و وظیفه این گزارش خارج است. به عنوان نمونه به تعدادی از موارد برجسته ترجمه، توسط اساتید برجسته گرجی اشاره می‌گردد:

ظاهراً منظومه «ویس و رامین» اثر فخرالدین گرجانی اولین اثر بوده که در قرن ۱۲ به زبان گرجی ترجمه شده است. در قرون بعدی به تدریج آثار شعرای برجسته نظیر شاهنامه، یوسف و زلیخا، لیلی و مجنون، بهرام گور و خسرو و شیرین و غیره ترجمه گردیده و اکنون به مرحله‌ای رسیده است که دانشجویان و اساتید به تحقیقات گسترده در قالب مقالات علمی و رساله و کتاب در باب هر یک از شعرا و آثار آنها قلم می‌زنند. دانشمندان گرجی کوشیده‌اند برای تکمیل غنای ایران‌شناسی در گرجستان، خواسته‌های خوانندگان بی‌شمار و علاقه‌مند به ادب ایران را از راه ترجمه آثار شعرا و نویسندگان کلاسیک و معاصر و تألیف کتب و مقالات تأمین نمایند. اشعار حکیم عمر خیام و شاهنامه شاید به نوعی بیشتر از دیگر شعرا مورد توجه محققین و ایران‌شناسان قرار گرفته و توسط اساتید متعددی ترجمه و تحقیق شده است. در میان اساتید و ایران‌شناسان و محققین گرجی که بسیار نیز هستند شاید افرادی نظیر پروفیسور جمشید گونیاشویلی، استاد واخوشتی گوته تیشویلی، استاد ماگالی تودوا، استاد نمادی بارتایا، گیورگی لویژانیدزه و استاد مرحوم الکساندر گواخاریا سهم بیشتری داشته و دارند. به عنوان نمونه آثاری که از استاد گواخاریا تألیف و به جای مانده

می‌توان به: منابع فارسی روایت گرجی یوسف و زلیخا (۱۹۵۸)، اهمیت ترجمه‌های گرجی آثار فارسی برای تحلیل برخی از مسائل در ادبیات فارسی (۱۹۶۰)، فردوسی (۱۹۶۳)، درباره روایت فارسی و گرجی بهرام و گل‌اندام (۱۹۶۷)، روایات گرجی داستان‌های عامیانه فارسی بختیارنامه (۱۹۶۸)، از تاریخ نثر ملی فارسی (داستان‌ها) (۱۹۷۳)، روایات فارسی داستان بلوهر و بوذاسف (۱۹۵۸) و تحقیق، تبصره و حواشی ویس رامینیانی ترجمه گرجی ویس و رامین فخرالدین گرگانی اشاره نمود.

یا از واخواستی گوته تیشویلی هم ترجمه‌ها و تألیفاتی نظیر: درک اشعار حافظ (۱۹۶۲)، رباعیات عمر خیام (۱۹۶۳)، اشعار عبدالرحمن جامی (۱۹۶۶)، جستجوی ادبی (۱۹۶۵) غزلیات حافظ (۱۹۶۷)، ترکیب قافیه فارسی (تک‌نویسی، ۱۹۸۶)، شعر ایرانی (تدوین، تفسیر، مقدمه و ترجمه بعضی اشعار فارسی، ۱۹۷۸)، موش و گربه عبیدزاگانی (۱۹۶۷)، وزن‌های غزلیات حافظ (۱۹۷۴)، عروض، تجنیس و عمر خیام (۱۹۷۷)، اشعار امام خمینی (ره) (۱۹۹۶) و بالاخره دیوان شرقی و غربی (۲۰۰۳) که برگزیده‌ای از آثار رودکی، فردوسی، ابوسعید ابوالخیر، خواجه عبدالله انصاری، عمر

خیام، سنایی، نظامی گنجوی، مسعود سعد سلمان، مولوی، سعدی، حافظ و عبدالرحمان جامی است که بر جای مانده است. ضمناً کتاب دیوان شرقی و غربی که توسط استاد واخوستی گوته تیشویلی تنظیم گردیده، ترجمه‌ای بسیار زیبا از آثار مهم‌ترین شعرای ایران است که در ۲۰۰۳ جایزه کتاب سال گرجستان را به خود اختصاص داد و از سوی این سفارت نیز برای کسب جایزه کتاب سال ایران نامزد گردید. ضمناً کتاب عیسی‌نامه نوشته پروفیسور ماگالی تودوا هم از دیگر شاهکارهای ادبی در گرجستان می‌باشد.

ایران در کتب درسی مدارس گرجستان

بی‌شک، کتب درسی هر جامعه‌ای به نوعی، نگاه به آینده نظام آن جامعه، برای تربیت نسل‌های بعدی، با کار کارشناسی و بررسی‌های دقیق، جهت سوق دادن و هدایت نسل در حال رشد خود می‌باشد. ساختارهای ذهنی نسل نوجوان و جوان فقط در قالب این چارچوب‌ها و ساختارهای تعریف شده شکل می‌گیرد. جالب است که ایران و به ویژه تاریخ و جغرافیای ایران در کتب درسی گرجستان جلوه و انعکاس گسترده‌ای دارد، هر چند اشکالاتی هم در آنها وجود دارد، لیکن عنوان‌ها و مقاطع تاریخی که در برنامه‌های درسی گنجانده شده عبارت است از:

- ۱- تاریخ ایران از هزاره اول پیش از میلاد یعنی زمان پادشاهی مادها و پارت‌ها تاکنون
- ۲- روابط تاریخی ایران و گرجستان از قرن ۱۵ میلادی، دوره صفویه و لشکرکشی شاه عباس به گرجستان، سرنوشتی حکومت صفویان، دوره عثمانی‌ها، دوره نادرشاه، دوره زندیه و دوره قاجاریه، اصلاحات امیرکبیر ۳- تاریخ ایران در قرن بیستم که موضوعاتی نظیر ایران در سال‌های پس از جنگ جهانی دوم، حکومت رضاشاه، اصلاحات شاه، افزایش مخالفین و پیروزی انقلاب و در پایان هم جغرافیای جمهوری اسلامی ایران شامل کلیاتی از وضعیت جغرافیایی، طبیعی، جمعیت، ساختار دولت، اقتصاد و شهرهای بزرگ ایران را شامل می‌گردد.

اقدامات نمایندگی جهت اعتلا و ارتقاء جایگاه زبان و ادبیات فارسی

- ۱- تجهیز دانشگاه‌ها و مراکز آموزش زبان فارسی: حداقل طی سه سال گذشته با کمک و حمایت سفارت جمهوری اسلامی ایران در تفلیس، این مراکز به تجهیزاتی

نظیر ماهواره آنالوگ، کامپیوتر، مانیتور، بلندگو و کی‌برد، چاپگر رنگی، ویدئو، نرم‌افزارهای زبان فارسی، وسایل صوتی و تصویری، تلویزیون، رسیور دیجیتال، ماهواره دیجیتال، لوح‌های شاهنامه و سعدی و دیگر شعرای معروف و مشهور ایرانی، کتب آموزشی و غیر آموزشی، به ویژه در زمینه ادبیات فارسی و رمان و کتب مربوط به شاعران ایرانی به زبان‌های فارسی و روسی، سی‌دی‌های آموزشی و صدلی و میز مورد نیاز مدارس شماره ۱ و ۱۳۰ و تعمیر خرابی‌های اتاق‌های زبان فارسی مجهز شده که بی‌شک در توسعه و ارتقای سطح و کیفیت و حتی کمیت جایگاه زبان و ادبیات فارسی تأثیر به‌سزایی داشته است.

۲- تأسیس اتاق‌های ایران در دانشگاه تفلیس، کوتایسی، تربیت معلم

۳- حمایت از اساتید برجسته و محقق و ایران‌شناس با اهداء جوایز در مناسبت‌های

فرهنگی

۴- تقدیر از دانشجویانی که برای دیار آشنا مقاله می‌نویسند و درباره زبان فارسی

قلم می‌زنند

۵- اهدا تدریجی (سالانه) کتب درسی و آموزشی (زبان فارسی از ابتدا تا پیشرفته)

به دانشگاه‌ها و مدارس

۶- برگزاری بزرگداشت‌های شعرای برجسته کشورمان نظیر بزرگداشت روز

سعدی، خیام، فردوسی، حافظ، عطار نیشابوری و ...

- مشکلات و موانع و راه‌کارها و پیشنهادها

بی‌شک برای حفظ جایگاه زبان فارسی در جامعه گرجستان، باید بیش از این فکر و سرمایه‌گذاری کرد. به نظر می‌رسد متولیان امر وظیفه خطیرتری دارند و در این خصوص باید برنامه‌ریزی بیشتری کنند، هر چند زحمات و حمایت‌های آنها قابل تقدیر است، لیکن نباید نفوذ و تأثیرگذاری زبان و ادبیات فارسی را در دیگر کشورها دست‌کم گرفت. به گفته یکی از مقامات ج.ا.ایران، بی‌شک زبان فارسی که هم‌اکنون چهاردهمین زبان رایج در دنیای امروزی است، جزئی از ادبیات تأثیرگذار در مقیاس جهانی است، لذا در عصر جهانی شدن، نه تنها باید تلاش کنیم جایگاه و نفوذ زبان و ادبیات فارسی در جهان حفظ شود، بلکه باید زبان فارسی را به عنوان یکی از زبان‌های رایج و تأثیرگذار و ذی‌نفوذ در جهان مطرح و بهره‌های علمی و فرهنگی را نصیب کشورمان کنیم.

این که در هر سال تعداد محدودی (۳ یا ۴ نفر) از دانشجویان زبان فارسی برای یک دوره کوتاه مدت دو هفته‌ای یا یک ماهه به ایران سفر می‌کنند و یا بعضاً هر چند سال یک بار اساتیدی برای برگزاری دوره‌های کوتاه مدت در گرجستان از ایران اعزام می‌شوند، این موارد هر چند مفید است، ولی مشکل را حل نمی‌کند. متولیان امر باید ضمن برنامه‌های کلی و عمومی، براساس نیاز و فضای هر کشور، برنامه‌های خاصی را در نظر بگیرند و اجرا نمایند، لذا بررسی و تحقیق موردی برای هر کشور براساس نیاز و جایگاه زبان فارسی پیشنهاد می‌گردد.

تعطیلی احتمالی تدریس زبان فارسی در گرجستان، با توجه به سیاست‌های جدید آموزشی دولت گرجستان، مشکل بعدی است که فراروی زبان فارسی در این کشور است. براساس سیاست‌های دولت گرجستان با توجه به اصلاحات انجام شده در سیستم آموزشی این کشور، دولت فقط از دو زبان خارجی (یکی از زبان‌های غربی عمدتاً انگلیسی به عنوان زبان اول و روسی به عنوان زبان دوم) حمایت می‌نماید و مدارس موظفند این دو زبان را براساس برنامه‌های مدون (زبان اول از سال سوم تا دوازدهم و زبان دوم از سال هفتم تا دوازدهم) اجرا نمایند. زبان سوم که عمدتاً شامل زبان‌های شرقی است، در صورت حمایت کشورهای مربوطه از بعد مالی و تجهیز، مورد حمایت دولت و مدرسه قرار خواهند گرفت که از سال نهم یا دهم تا سال دوازدهم قابل اجرا است. با توجه به سیاست مزبور و تغییر مدیران اکثر مدارس از جمله مدارس شماره ۱ و ۱۳۰ که زبان فارسی در آنها از حدود ۳۰ سال قبل تدریس می‌شده است، زبان‌های شرقی از جمله فارسی در آستانه تعطیلی قرار گرفت که با مذاکرات و رایزنی‌های نمایندگی با مقامات و مسئولین گرجی و مساعدت و حمایت این نمایندگی با ارائه کتب فارسی، تجهیز نسبی مدارس با تعمیر اتاق‌ها و اختصاص میز و نیمکت، خوشبختانه زبان فارسی برای سال جاری به سبک قبل احیا گردید، ولی ادامه آن در سال آتی بر اساس برنامه مدون یعنی از سال ۹ یا ۱۰ تا ۱۲ (۳ یا ۴ سال) و منوط به ارائه برنامه‌ای مدون در مورد زبان فارسی گردید. این موضوع به مراکز و مقامات ذی‌ربط کشورمان منعکس شد تا تصمیم مقتضی اتخاذ گردد.

پیشنهادها

۱. در حال حاضر مدرسه شماره ۱ دارای ۱۷۰ دانش‌آموز و مدرسه شماره ۱۳۰

دارای ۸۰ دانش آموز زبان فارسی در مقاطع مختلف می‌باشد، بنابراین، در صورت ادامه تدریس زبان فارسی در تفلیس، باید بودجه‌ای متناسب و قابل پذیرش برای هر دانش آموز، به علاوه کتب درسی و برنامه‌های درسی و در صورت امکان کتب جانبی اختصاص داد تا در برنامه رسمی مدارس مزبور قرار گیرد.

۲. وضعیت زبان فارسی در دانشگاه‌های این کشور موضوع دیگری است که بایستی با برنامه‌ریزی در تقویت، حفظ و استمرار و جذب نیروها بهتر عمل کرد و به زبان فارسی در این کشور عمق بیشتری داد. ذکر این نکته شایان توجه است که برنامه تبادل نیروهای در حال تحصیل اورآسیا با حمایت مالی وزارت امور خارجه آمریکا اخیراً اعلام کرده است که از میان دانشجویان سال‌های اول تا سوم (دوره‌های ۵ ساله) مقطع لیسانس در کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز جنوبی، با برگزاری کنکور سراسری، تعدادی را برای یک دوره یکساله (بدون اعطای مدرک) پذیرش می‌نماید. دوره مشابهی هم برای دانشجویان مقطع لیسانس برای یک دوره یک ساله (بدون مدرک) و دو ساله با اعطای مدرک کارشناسی ارشد با هزینه‌های دولت آمریکا (وزارت امور خارجه) اختصاص داده شده است. بدیهی است تمامی این برنامه‌ها در راستای جذب این گونه افراد صورت می‌پذیرد.

۳. گسترش برگزاری دوره‌های دانش افزائی زبان فارسی چه در تهران و چه در گرجستان (با اعزام استاد از ایران) در توسعه و گسترش و تقویت زبان فارسی و گرجستان مؤثر است.

۴. تأسیس یک مرکز مشترک میان دو کشور به منظور حفظ و استمرار زبان فارسی با استفاده از اساتید بومی از دیگر پیشنهادها است که می‌تواند مورد بررسی قرار گیرد.

۵. تجهیز دانشکده‌های زبان فارسی، اتاق‌های ایران به انواع کمک‌های نرم افزاری

نظیر لوح‌های فشرده آموزشی و کمک آموزشی، سی‌دی، نوار، کتب آموزشی و ...

۶. پیشنهاد تأسیس انجمن اساتید زبان و ادبیات فارسی در تفلیس و حمایت مالی و معنوی از آن، به منظور یافتن راه‌کارهای پیشرفت و توسعه و موانع گسترش زبان فارسی در گرجستان نیز مؤثر و مفید است.

پانویس‌ها:

* معاون نمایندگی سفارت ج.ا.ایران در تفلیس

۱. پروفیسور واخوشتی گوته تیشویلی از ادیبان و ایران‌شناسان و دانشمندان مشهور در جامعه علمی و ادبی گرجستان است و از وی در باب شعرای مشهور و معروف ایرانی تألیفات و ترجمه‌های زیادی به جای مانده است که رباعیات عمر خیام، غزلیات حافظ، جامی، رودکی، عبید زاکانی، فردوسی، اشعار امام خمینی و مهم‌تر از همه ترجمه کتاب دیوان شرقی و غربی وی که به عنوان کتاب برگزیده سال معرفی گردید از آن جمله‌اند.

۲. پروفیسور ماگالی تودوآ هم از دیگر شعرا و ایران‌شناسان گرجستان می‌باشد که شاید کتاب عیسی‌نامه از برجسته‌ترین کارهای اوست و در باب زبان فارسی هم خدمات شایانی از خود به جای گذاشته است.

۳. پروفیسور جمشید گونیاشویلی در اول ماه می ۱۹۳۱ در تهران متولد گردید. از دبیرستان البرز تهران دیپلم و از دانشگاه تفلیس گرجستان کارشناسی، کارشناسی ارشد، دکتری و فوق دکتری خود را اخذ نمود. از سال ۱۹۵۶ تا ۱۹۵۸ استاد زبان فارسی در دانشگاه تاشکند و از ۱۹۵۸ تا ۱۹۹۴ کارمند علمی، دانشیار، استاد زبان فارسی دانشگاه تفلیس و یا انستیتو خاورشناسی و همزمان عضو انجمن ایران‌شناسان اروپا بوده است. از ۱۹۹۴ تا ۲۰۰۴ به مدت ۸ سال سفیر گرجستان در تهران و از آن به بعد تاکنون استاد دانشگاه تفلیس و انستیتو آسیا و آفریقای تفلیس می‌باشد و رئیس انجمن علمی و ادبی ایران و گرجستان و انجمن ایران‌شناسان در گرجستان است. در بسیای از کنفرانس‌های مربوط به ایران‌شناسی و زبان فارسی در کشورهای مختلف جهان شرکت کرده و مقالات و تألیفات و ترجمه کتب فارسی بسیاری را به چاپ رسانده که در خور تقدیر فراوان است. وی دارای همسر و دو دختر می‌باشد. همسر وی دارای درجه فوق دکتری در رشته نثر بدیع فارسی معاصر است. دختر ارشد وی (۱۹۳۷) دارای درجه دکتری در رشته زیست‌شناسی است و در پست مشاور و زیری سه تن از وزرای دولت اخیر خدمت کرده است و هم‌اکنون مشاور مدافع حقوق بشر می‌باشد. دختر کوچک وی (۱۹۶۵) نیز دارای درجه دکتری در رشته زبان و فرهنگ ایران پیش از اسلام و اکنون کارمند ارشد انستیتو زبان‌شناسی آکادمی علوم است.

۴. جالب توجه آن است که به گفته پروفیسور جمشید گونیاشویلی، رئیس انجمن علمی و ادبی ایران و گرجستان، هم‌اکنون بیش از ۲۵۰ استاد زبان و ادبیات فارسی و ایران‌شناس دارای مدارک تحصیلی دکتری و فوق دکترا در گرجستان حضور دارند که حدود یک چهارم آن به زنان اختصاص دارد. این تعداد جدای از فارغ‌التحصیلان مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد و یا فارسی‌زبانان و آموختگان زبان فارسی، بدون گذراندن دوره‌های کلاسیک و با سفر به ایران و گذراندن دوره‌های کوتاه‌مدت و میان‌مدت می‌باشد، البته در این زمینه، نقش مرکز گسترش زبان و ادبیات فارسی در

سازمان فرهنگ و اتباطات اسلامی بسیار برجسته بوده و هست و بی‌شک سهم عمده‌ای در ارتقاء زبان و ادبیات فارسی در گرجستان و دیگر کشورها داشته است که جای تقدیر از همه دست‌اندرکاران این مرکز دارد.

۵. این دانشگاه دارای ۲۱ دانشکده است که ۱۸ دانشکده در قالب ۱۴۹ کرسی فعالیت می‌کنند که دانشکده خاورشناسی و زبان و ادبیات فارسی از جمله آنهاست. دانشکده خاورشناسی خود دارای دو دپارتمان زبان و ادبیات و تاریخ است. در دپارتمان زبان و ادبیات هم پنج کرسی زبان و ادبیات فارسی، ترکی، عبری، ارمنی و عربی وجود دارد. در دپارتمان تاریخ، یک کرسی

به نام تاریخ خاور نزدیک و میانه شامل سه گروه تاریخ ایران، کشورهای عربی و تاریخ ترکیه وجود دارد. این دانشگاه به صورت تمام وقت، پاره وقت و غیرحضورى یا مکاتبه‌ای دانشجوی می‌پذیرد.

۶. نمونه‌ای از این تألیفات را در موارد ذیل می‌توان مشاهده نمود: ۱. پروفیسور داوید کوبیدزه، روابط ادبی گرجی - فارسی، در سه جلد (۱۹۶۶-۱۹۷۱) ۲. پروفیسور ماگالی تودوا، مطالعات گرجی - فارسی، در سه جلد (۱۹۷۱-۱۹۷۹) ۳. پروفیسور آلکسندر گواخاریا، مجموعه مقالات درباره روابط ادبی گرجی و فارسی در دو جلد (۱۹۹۵-۲۰۰۱)